

İslam ağıl, düşüncə, təfəkkür, elm, birlik, sülh, mehribanlıq, əmin-amanlıq, dostluq dinidir.

Salamlama mədəniyyəti

Bu din insanları yeganə Allaha sığınmağa, Ona itaət və ibadət etməyə çağırır, onları bir-birinə qarşı diqqətli, mehr-ülfətli olmağa sövq edir. İnsanlar arasında mehribanlıq yaradan ən mühüm vasitə salamlama mədəniyyətidir. İslamın əziz peyğəmbəri Məhəmməd (s) buyurub ki, hər bir müsəlmanın boynunda olan haqlardan biri də budur ki, digər müsəlmanı gördükdə ona salam versin. Bu ədəb müsəlmanlar arasında məhəbbəti artırır, onları qadir Allaha yaxınlaşdırır. Salam sözü ərəb dilində sələmə felinin məsdər forması olub, "qüsür və pislıkdən uzaq xoşbəxt bir həyatın olsun" mənasına uyğun gələn bir dua kəlməsidir. Salam vermək Allaha xoş gələn müstəhəbbi bir əməldir, yəni salam verən yaxşı iş görür, ancaq bu əməli etməsə də, heç bir günaha yol vermir. Lakin salamın cavabını almaq vacib əməldir, əgər onu etməsən günah sahibi olursan, sənə cansağlığı, sülh, xoşbəxtlik, əmin-amanlıq arzulanı təkbürr

göstərsən, özünü yuxarı tutursan.

İmam Cəfəri Sadiqin naql etdiyinə görə, Rəsuli-Əkrəm buyurmuşdur: "Kim sizi salamlamadan sizinlə danışsarsa, ona cavab verməyin". Yenə sevimli peyğəmbərimiz Məhəmməd (s)-dən rəvayət edilən hədisdə deyilir: "İstər Allahın, istərsə də Peyğəmbərin yanında bəyənən kəs, sözüna salama başlayandır".

Şübhəsiz ki, danışığına salama başlayan başlanğıcda xeyirxahlıq göstərir, münasibət qurduğu şəxsə xoş niyyət izhar edir.

İmam Cəfəri Sadiq buyurmuşdur: "Atlı piyadani, ayaq üstə duran oturani salamlamalıdır. Əgər iki dəstə bir-birilə qarşılaşsarsa, tərkibi az olan dəstə, tərkibi çox olan dəstəyə salam verməlidir".

Sevimli peyğəmbərimiz Məhəmməd (s) buyurur ki, ən aciz adam odur ki, dua etməyə də acizdir, ən xəsis adam odur ki, salam verməyə də xəsislik edir. Şübhəsiz ki, acizlik tənəbbəlikdən irəli gəlir

və ən tənəbbə adam isə Allahı zikr etməyə, öz dilini tərpedib bir söz deməyə, dua etməyə belə tənəbbəlik göstərir. İslam dinində xəsislik pisləndir, yəni insan maddiyyatından həm özünə, həm də başqalarına xərləməyə qıymır. Xəsislərin xəsisliyi odur ki, pul-suz və mayasız əmələ gələn salama da başqalarından əsirgəyir.

Müqəddəs kitabımız "Qurani-Kərim"də insanlar arasında məhəbbət, hörmət, ehtiram yaradan salamlama ilə bağlı çoxlu ayələr vardır. "Nisa" surəsinin 86-cı ayəsində deyilir: "Sizə salam verildikdə siz ondan daha gözəl və yaxud onun kimi bir salam (la cavab) verin. Şübhəsiz ki, Allah hər bir şeyin hesabını aparandır" (Qurani-Kərim, Ərəbcədən tərcümənin müəllifi: Ayətullah Mirzə Əli Məskini Ərdəbili. Bakı-2009, səh.91).

Ayədə verilən salama daha yaxşı şəkildə cavablandırmaq bəyənilir, əgər bu olmasa, verilən salama uyğun (onun kimi) cavab vermək tövsiyə olunur. Şübhəsiz ki, daha yaxşı formada cavablandırmanın mükafatı daha böyük və dəyərlidir. Dini mənbələrdə qeyd olunur ki, bir kişi digər bir kişiyə salam verirsə belə deməlidir: Əssəlamü əleykə, yaxud səlamün əleykə. İkinci şəxs isə deməlidir: əleykəs səlam və rəhmətullah. Burada birinci salam verən ikinciyə səlamətçilik, saqlımlıq arzulayırsa, ikinci şəxs birinciyə həm səlamətçilik, həm də Allahın rəhmətini (köməyini) ona yetməsinə istəyir.

Hadislərin birində deyilir ki, bir nəfər Məhəmməd (s) peyğəmbərə belə salam verdi: "Əssəlamü əleykə və rəhmətullah". Peyğəmbər (s) yuxarıdakı ayədə omr olunduğuna riayət edərək həmin şəxsə bu cür cavab verdi: "Əleykəs-səlam və rəhmətullahi və bərəkatuh", yəni sənə də həm salam olsun, həm də Allahın rəhmət (kömək) və bərəkatı (maddi nemətlərin arasıksilməzliyi) nazil olsun (yetişsin).

Qadir Allahın biz bəndələrə qarşı rəhmət və mərhəməti çoxdur, ölgüyəgəlməzdir. "Ənam" surəsinin 54-cü ayəsində oxuyuruq: "Bizim ayələrimizə iman gətirənlər sənin yanına gələndə "salam olsun sizə! Rəbbinin Özünə (bəndələrə qarşı) rəhmli olmaq qərarını vermişdir ki, sizdən kim nadanlıq üzündən pis bir iş görsə, ondan sonra tövbə edib (öz işini) düzəltməklə məşğul olsa, şübhəsiz, Allah çox bağışlayandır, mehribandır" (de (sah.134).

Ayədə Peyğəmbərə (s) buyrulur ki, müqəddəs kitabın ayələrinə iman gətirənlər nadanlıq, savadsızlıq üzündən səhv buraxıb tövbə etsələr, sənin yanına gələndə onlara salam olsun sizə söylə və kə-

rəm və əzəmət sahibinin bəndələrinə qarşı bağışlayandır, mehriban olduğunu bildir.

Möminlər, təqva sahibləri həmişə Allahın zikri ilə məşğul olar, boş, mənasız sözləri söyləməkdən çəkinirlər, ancaq şeytana uyanlar çox vaxt ləhvül-ləhbə, məxsərəyə, qeybətə meyl edirlər. Ancaq bu zaman imanlı şəxslər yaxşı söz söyləməyindən bu cür ayrılırlar: (Onlar) boş bir söz (məxsərə, söyüq, qeybət) eşitdikləri zaman, ondan üz döndərirlər və (bu hərəkətləri ilə) deyirlər: "Sizə salam (salamat qalın) olsun! Biz cahilləri (dostluq və yoldaşlıq üçün) istəmirik!" ("Qəsas" surəsi, 55-ci ayə, səh.392).

Bu barədə "'Furqan" surəsində oxuyuruq: "Rəhman (olan Allahın) (haqiqi) bəndələri yer üzün(də) sakit və təvazükərlilə yola gedən, nadanlar (xoşagəlməz sözlərlə) onlara kitab edən zaman "salam" (xoş və yumşaq söz) deyən kəslərdir" (63-cü ayə, səh.365).

"Qurani-Kərim" öyüd-nəsihət, tərbiyə kitabıdır. Ayələrdə diqqətli çəkin çətin odur ki, möminlər şeytani istəklərə tabe olanlardan salama ayrılırlar ki, bəlkə bir az fikirləşsələr, bu salam onların pislıklərdən çəkindirir.

"Zuxruf" surəsinin 88-ci ayəsində iman gətirməyən dəstədən Peyğəmbərin (s) Allaha şikayəti barədə danışılır. 89-cu ayədə isə deyilir: "Ey Peyğəmbər! Buna görə də onlardan üz döndər və de: "(Səg)-salam(at)!" (Bu, onların dəvəti qəbul etməmələrinə ümidli üzmək və buna görə də dəvəti tərək edərək döyüş üçün fürsət gözləmək mənasındadır). Tezliklə (Mədinədə hökumət qurulduqdan sonra) biləcəklər" (səh.495). Şübhəsiz, buradakı salam da ulu Peyğəmbərimizin (s) əxlaqının göstəricisi kimi diqqətli cəlb edir. Bu nurlu şəxsiyyət düşmənlərdən də salamını əsirgəmir.

Buradaca qeyd edək ki, Cənnət əhlinin ilk mükafatı salamdırsa, eybəcər əməllərinə görə Cəhənnəmi qazananların da nəsibi lənət və heç zaman sönmək bilməyən yanar oddur. "Qafur" surəsində oxuyuruq: "(Həmin) o gün(də) ki, zalımlara üzrxahlıqları fayda verməyəcəkdir. Onlar üçündür (Allahın) lənət(i) və onlar üçündür xoşagəlməz ev!" (52-ci ayə, səh.473).

"Qurani-Kərim" in "Həsr" surəsinin 23-cü ayəsində qadir Allahın gözəl adları sadalanır. Həmin adlardan biri də Salamdır, yəni zati eybədən, sifətləri nöqsandan, işləri şərddən salamatdır. Biz salamlama zamanı cəlal və əzəmət sahibinin adını zikr edirik, dilə gətiririk, bu adla bir-birimizə sağlamlıq, əmin-amanlıq, xoşbəxtlik arzulayırıq.

Salamin məqamı İlahi dərghində o dərəcədə böyükdür ki, qadir Allah bəşəriyyətə haqq yoluna dəvət etmək üçün seçdiyi peyğəmbərləri müqəddəs kitabda ayrı-ayrı ayələrdə salamlayır. "Saffat" surəsində oxuyuruq: " Aləmlər (mələklər, insanlar və cinlər ələmi) içərisində (Allahın) Salam(ı) olsun Nuh! (Dünya əhalisi görək ona salam göndərsin)" (79-cu ayə, səh.449). "Salam olsun İbrahim!" (109-cu ayə, səh.450). "Salam olsun Musaya və Haruna!" (120-ci ayə, səh.450). "Salam olsun İlyasa (və Yasinin övladlarına!) (130-cu ayə, səh.451). Salam olsun peyğəmbərlərə (yaradandan yaradılmışlara!)" (181-ci ayə, səh. 452). Bu barədə "Nəml" surəsinin 59-cu ayəsində sonuncu Peyğəmbərə (s) müraciətə deyilir: "(Ya Peyğəmbər!) de: "Şükr və sitayiş Allaha məxsusdur. Salam olsun Onun seçdiyi bəndələrinə (peyğəmbərlərə, onların canişinlərinə və saleh-əməlli möminlərə); Allah daha yaxşıdır, yoxsa onların Allaha şükr qoşduqları!"" (səh.382).

Qadir Allahın sonuncu peyğəmbəri Məhəmməd (s)in davranışı, əxlaqı ona iman gətirənlər üçün bir kamil nümunə məktəbidir. Bu pak və nurlu şəxsiyyət Tanrı dərghində ali məqam sahibidir. İlahi kitabda ona da digərindən seçilən və daim zikr olunan salam (salavat) vardır. "Əhzab" surəsinin 56-cı ayəsində deyilir: "Həqiqətən, Allah və Onun mələkləri daim Peyğəmbərə salam (salavat) göndərirlər (Allah ona Öz xüsusi rəhmətini bəxş edir və mələklər onu vəsf və təqdis edirlər). Ey iman gətirənlər, ona salam (salavat) göndərin və tamamilə (onun əmrinə) təslim olun" (səh.426). Peyğəmbər (s) barədə nazil olan bu ayə yas məclislərində tez-tez oxunur və dua edilir ki, Allah-Taala Məhəmməd (s) hörmətinə dünyasını dəyişmiş insanların günahlarını bağışlasın.

"Qurani-Kərim"in "Qədr" surəsində İlahi kitabın Məhəmməd (s) peyğəmbərə birdəfəlik nazil olduğu gecə - Qədr gecəsi dəyərinə, edilən ibadətlərin savabına görə min aydan xeyirli hesab olunur. Surənin 5-ci ayəsində deyilir ki, həmin gecə dan yeri sökülənə kimi hamı salamathıqda olar və mələklər yer üzünün məsum və saleh bəndələrini salamlayır.

İslam nümunəvi əxlaq, gözəl tərbiyə didir. İlahi qanunlar bizi pak olmağa, bir-birimizə qarşı diqqətliliyə, ədəb qaydalarına riayət etməyə çağırır. "Nur" surəsinin 27-ci ayəsində oxuyuruq: "Ey iman gətirənlər, öz evinizdən başqa heç bir evə icazə almayınca və həmin evin adamlarına salam ver-

məyincə daxil olmayın. Bu, sizin üçün daha yaxşıdır. Bəlkə ibrət götürdünüz (səh.352). Surənin 61-ci ayəsinin son hissəsində deyilir: "...Evlərə daxil olan zaman özünüzə (qohum və dindaşlarınıza) salam – Allah tərəfindən olan bərkətli və pak bir salam verin. Allah, ayələr (hökmləri) sizin üçün bu cür açıqlayır ki, bəlkə düşünsiniz (səh.358). Göründüyü kimi, hər iki ayət salamlamağa əna çəkilir və sonda insanları ibadət götürməyə, düşünməyə sövq edilir. Şübhəsiz ki, düşünən insan səbrli olur, səhvə yol vermir, hər bir işin sonunu, nəticəsini qaçaqcadan görməyə çalışır.

"Məryəm" surəsinin 4-6-cı ayələrində Zəkəriyyə (ə) peyğəmbərin macatı verilir. Bu pak şəxsiyyət qadir Allahə dua edir ki, ona övlad versin, onunun və Yəqub övladının varisi olsun. Uca Rəbbi duasını eşidir və Yəhya adlı övlada onu müjdələyir. Həmin surənin 13-14-cü ayələrində Həzrət Yəhya (ə)nin ülvə sifətləri sadalanaaraq deyilir ki, ona İlahi tərəfindən daxil mərhəmət, mehribançılıq, ruhi inkişaf, paklıq əta olunmuşdur. O, təqva sahibi, ata-anasına yaxşılıq edən və təvazökar idi. 15-ci ayədə oxuyuruq: "Salam və (hər bir qorxu və əzabdan) əmin-amanlıq olsun ona o gün ki, doğuldu, o gün ki, öləcək və o gün ki, diri (ediləcək) qaldırılacaq" (səh.306).

İlahi kitab bizə xəbər verir ki, peyğəmbərlərlə mələklər arasında ilk rabitə salama başlandı. "Zəriyat" surəsinin 25-ci ayəsində mələklərin İbrahim (ə) peyğəmbərin yanına gəlişi barədə oxuyuruq: "Onlar İbrahimin yanına gəlib salam verəndə o dedi: "Salam (olsun sizə)". (Lakin öz-özlüyündə) "(bunlar) yad bir dəstədir" (dedi)" (səh.521).

Sevimli peyğəmbərimiz Məhəmməd (s) buyurub ki, bu dünya axirətin yeridir, yəni sonda - haqq-hesab günündə hər bir kəs əkdüyünü biçəcək, yaxşı əməllərinə görə mükafat, pis əməllərinə görə cəza alaçaqdır. "Qurani-Kərim" bəzə bildirir ki, o mükafatın birincisi salamdır. Qadir Allah Özü, mələklər, övliyə və məsumlar Qiyamət gündə Cənnətə girənləri salamlayarlar. Dini mənbələrdə qeyd olunur ki, Əraf Cənnətlə Cəhənnəm arasında bir tərəpən aadıdır. "Əraf" surəsində oxuyuruq: "O iki dəstənin (Cənnət və Cəhənnəm əhlinin) arasında bir pərdə vardır. Ərafın üstündə hər bir dəstəni simalarından tanıyan (məsumlar və Allahın övliyələrindən olan) kişilər vardır. Onlar hələ daxil olmamış və (lakin daxil olmalarına) ümid baslayən Cənnət əhlinə "Sizə salam olsun" (deyə) nida edər" (46-cı ayə, səh.156).

Mütaalə Allah xatirinə səbr və dözümlü nümayiş etdirmək hər bir insan üçün mərdənəlik nişanəsidir. Bu dünya həyatında çətinliklərə sinə gərənləri Qiyamət günü mələklər salamlama qarşılayırlar: ("Və deyirlər: "Səbr və dözümlülüyünüz müqabilində salam olsun sizə! O dünyanın sonu (olaraq bura) nə gözəldir!" ("Rə'd" surəsi, 24-cü ayə, səh.252). Bu barədə "Furqan" surəsində belə deyilir: "səbrləri müqabilində (Cənnətin) yüksək talvar və dərəcələri (i)lə mükafatlandırılan və orada (Allah və mələklər tərəfindən) xeyir-dua və salamlama qarşılaşan onlardır!" (75-ci ayə, səh.366).

Cəlal və Əzəmət sahibinə sığınanlar, Ona pənah apararıları Allah-Taala Özü belə qarşılayır: "Onunla (Allahla) görüşməkləri gün (ölüm anı, yaxud Qiyamətdə, və ya Cənnətə daxil olan vaxt) (Allahın) onlara alışı(ı) və xeyir-dua(sı) "salam"dır. (Allah) onlar üçün çox qiymətli və dəyərli mükafat hazırlamışdır". (Əhzab" surəsi, 44-cü ayə, səh.424). Bəli, İlahi vəhydə heç bir şübhə və şübhə ola bilməz. Qədrət sahibi bəndələrinə qarşı həmişə mehribandır və ayədə göstəriləndi kimi, bu müvəqqəti dünyadan köç edən təqva sahiblərini, xeyirxah insanları ilk salamlayan böyük Cəlal sahibi Özüdür.

Hidayət yolunun bələdçisi olan müqəddəs kitab mömin bəndələrə ayrı-ayrı ayələrdə İlahi mükafatın müjdəsini verir. "Nəhl" surəsinin 32-ci ayəsində oxuyuruq: "O kəslər ki, mələklər, canlarını onlar (küfr və itaətsizlik çirkinliyindən) pak olan halda alarkən (onlara) "salam olsun sizə, etdiklərinizin mükafatı olaraq Cənnətə (hələlik Bərxəx ələmindəki Cənnətə, Qiyamətdən sonra işə əbədi Cənnətə) daxil olun" deyirlər" (səh.270).

Dünyanın filiiyi hamıya bəlidir, ancaq bunun mahiyyətini dərindən dərk etməkdə çətinlik çəkir və şeytandan vəsvəsinə tuş gəlirlər. Uca Rəbbinin vəhdaniyyətini, böyüklüyünü, hamının Ona möhtac olduğunu, çətin anlarında Ondan yardım dilədiklərini şüurlu şəkildə dərk edənlər Allahın rəhmət qapısından əbədidlik qovulmuş şeytanə lənət oxumağa onun torundan xilas olar, pəhrizkarlıq yolunu tutur, sonda İlahi mükafatını əldə edirlər. "Zumar" surəsində deyilir: "Rəbbilərinə qorxanlar (işə) dəstə-dəstə Cənnətə tərəf aparılırlar. Nəhayət, ora çatanda onun qapıları (daxil olmaq üçün onların üzünə) açılır. Onun gözlətilənlərə deyirlər: "Salam olsun sizə! (Həm cism, həm də ruh baxımından) pak oldunuz. Buna görə də əbədi məskunlaşmaq üçün ora daxil olun!" (73-cü ayə, səh. 466).

Hər bir müsəlmanın qadir Allahla müntəzəm rabitəsi hər gün beş dəfə qıldığı vacibi namazdır. Bu ibadətın axırı da salamlama başa çatır. Hər bir namaz qılan ibadətın sonunda Peyğəmbərləri, namaz qılanları, saleh əməlli insanları, bütün yaxşı bəndələri, möminləri salamlayır, onlara rəhmət və bərkət diləyir.

Biz insanlar arasında məhəbbət, sevgi yaradan, onları bir-birinə qarşı diqqətli olmağa çağıran və bəndələrin İlahi dərghinə pak şəkildə qovuşmasına mühtüm rolu olan salamlama barədə müfəssəl şəkildə bəhs etməyə çalışırdıq. Onu da qeyd edək ki, müsəlman dünyasının görkəmli söz sənəfləri müqəddəs kitabdan bəhrələndirək salamlama ilə bağlı çoxlu qiymətli bədii nümunələr yaratmışlar. Dahi şair N.Gəncəvi "Yeddi gözəl" əsərinin "Peyğəmbərin modhi" hissəsində qadir Allahı və sonuncu peyğəmbər Məhəmməd (s) belə salamlayır:

*O ki, hər bir işi ölçüb-biçəndir,
Məhəmməd seçilən, Allah seçəndir.
Yerdən göyə qədr duam yer olsun,
Seçib-seçilənə salamlar olsun.*

Fikrimizi türk təsvüvü ədəbiyyatının ən qüdrətli nümayəndəsi Yunis Əmrənin bu mövzuda qələmə aldığı əsərindən iki beytlə bitirmək istəyirik:

*Bu dünyadan gedər olduq
qalanlara səlam olsun,
Bizim üçün xeyir-dua
qılanlara səlam olsun.
Əcal hüka belimizi
söyləməyə dilimizizi,
Xəstə ikən halımızı
sovanlara səlam olsun.*

Şairin qəhrəmanın insanlara hörmət, ehtiram və məhəbbəti o dərəcədə güclüdür ki, dünyadan köçmə arəfəsində bütün qalanları; xəstələrin görüşünə gələnləri, ölümlü yuyub kəfəyə bükənləri, meyit naməzına duranları, təşrih cənazəyə yığılanları, dünyasını dəyişənlərə xeyir-dua oxuyanları, qohumları salamlayır. Şeir humanizmin ən yüksək poetik təcəssümü kimi oxucunu məftun edir və bizi həyatı, insanları sevməyə, mehribanlığa, salamlamağa çağırır.

● Hacı BAYRAM